

TÜRKİYE’NİN EMPERYALİZME ‘UYUMLANDIRILMASINA’ DAİR...

Fikret BAŞKAYA

Türkiye ve Orta Doğu Forumu Vakfı
Özgür Üniversite

Cumhuriyetin kurulduğu dönem, kapitalizmin ‘yapısal krizinin’ derinleştiği ve emperyalistler arası çatışmanın keskinleştiği bir dönemdi. Böylesi bir uluslararası konjontür demek, Türkiye gibi emperyalist dünya sisteminin çevresinde yer alan ülkelerin ‘manevra alanının’ görece genişlemesi demektir. Başka türlü ifade etmek istersek, bu tür dönemler kapitalist/emperyalist şartlandırmanın, biçimlendirmenin, biçimsizleştirmenin ve sömürünün bir önceki döneme göre zayıfladığı dönemlerdir. Ülkeyi emperyalizme bağlayan ilişkiler zayıfladığında, söz konusu ülke kendi ayakları üstünde durmak zorunda kalır. En azından bu söylediğimiz, 1914-1945 dönemi için geçerliydi. Fakat Türkiye bu dönemde kendi ayakları üstünde duracak bir model oluşturma konusunda başarısız oldu. Zira, hesap baştan yanlış yapılmıştı. Devlet eliyle ye-

Cumhuriyetin kurulduğu dönem, kapitalizmin yapısal krizinin derinleştiği ve emperyalistler arası çatışmanın keskinleştiği bir dönemdi. Devlet eliyle yetiştirilen kapitalist sınıf, kapitalizmin yapısal krizinin sona erdiği, hegemonya krizinin de ABD’nin lehine olarak aşıldığı yeni konjontürde emperyalizme yamanma, onun taşeronu olma tercihi yaptı.

tiştirilen kapitalist sınıf, kapitalizmin ‘yapısal krizinin’ sona erdiği, hegemonya krizinin de ABD’nin lehine olarak aşıldığı ‘yeni konjontürde’ emperyalizme yamanma, onun ‘taşeronu’ olma tercihi yapacaktı. Kapitalizmin ulaştığı aşama veri iken, ‘milli burjuvazi’ yaratma olanağı çoktan gerilerde kalmıştı. 1920’lerden 1950’ye kadarki dönemde, devlet olanakları seferber edilerek bir kapitalist sınıf yaratıldı. 1950- 1960 döneminde de alt-yapıdaki eksikler giderildi. Artık kapitalist sınıfın emperyalist sermayeyle ‘bütünleşmesinin’ koşulları tamamlanmıştı. Fakat Türkiye’nin emperyalizmin bir uydusu olma tercihi daha savaşın bitiminden itibaren ABD ile yapılan ikili anlaşmalarla başlatılmıştı. Nitekim, ilk ikili anlaşma 4 Temmuz 1947’de, ikincisi de 12 Temmuz 1948’de imzalanmıştı. ABD ‘yardımları’ o tarihten sonra akmaya başlıyor, Türkiye bir emperyalist askerî pakt olan NATO’ya giriyor, Kore’ye asker yolluyor, ABD’ye askerî üsler veriyor, velhasıl emperyalizme sadakatini kanıtlıyordu. Bu, ABD’nin Sovyetler Birliği’ne karşı yürüttüğü ‘soğuk savaşta’ Türkiye’nin ‘ileri karakol’ rolü üstlenmesi demektir.

Her ne kadar kapitalizm ‘yapısal krizden’ çıkıp yeni bir genişleme dönemine girerek yeniden sömürü ve şartlandırma olanağına kavuşsa da, uluslararası güçler dengesi dünyanın üç bölgesinde üç modeli mümkün hale getirmişti: Emperyalist merkezlerde işçi sınıfının baskısı, komünizm korkusu ve faşizme karşı kazanılan zaferin sağladığı moral

Eğer bir ülke ekonomisi neoliberal ütopyanın vaaz ettiği gibi, ülkenin ve toplumun kaderini piyasanın işleyişine bırakırsa, sonuç her zaman ve kaçınılmaz olarak hüsrandır.

üstünlük, büyük sermayeyi ödünler vermeye zorladı ve 'refah devleti' veya 'sosyal devlet' denilen bir emek-sermaye uzlaşma modelini mümkün hale getirdi. Ulusal bağımsızlık hareketlerinin başarıya ulaşması da ilk defa güç dengelerini görece de olsa ezilen halklar lehine çevirmişti. Dolayısıyla 'Bandung'la başlayıp 'Bağılantısızlar Hareketi'yle devam eden, ezilen halkların bir aktör olarak dünya siyaset sahnesine çıkmasıyla, emperyalizm ödünler vermek zorunda kaldı ve 'ulusal kalkınmacılık' denilen bir model mümkün hale geldi. Yaklaşık 450 yıldır esameleri okunmayan sömürge halkları artık 'sofroya dahil olmak', sanayileşmek, kalkınmak, kendi beşeri ve doğal kaynaklarını kendi refahları için kullanmak istiyorlardı. Bilindiği gibi üçüncü model de planlı ekonomilerin geçerli olduğu Sovyetik modeldi.

İşte Türkiye'nin II. Emperyalistler arası Savaş sonrasında 1980'e kadarki dönemini tahlil ederken, yukarıda kısaca sözünü ettiğimiz 'konjonktürü' akılda tutmak gerekir. Zira, Türkiye her ne kadar daha baştan uydulaşma tercihi yapsa da, çevrede geçerli 'ulusal kalkınmacı' retoriğin ve pratiğin dışında kalamazdı, nitekim kalmadı. Türkiye 1950-60 aralığında alt-yapı yatırımları eksikliğini önemli ölçüde tamamlayarak, 1950'lerin sonu, 1960'ların başından itibaren oldukça hızlı bir sanayileşme sürecine girdi. Her ne kadar söz konusu olan 'bağımlı ve dışlayıcı' bir süreç olsa da, ülkede kayda değer bir ekonomik büyüme ve istihdam artışı sağlanabildi. Nitekim başka yerlerde de olduğu gibi, istihdam ve gelir artışına sosyal hizmetler alanında, sağlıkta, eğitimde ve diğer kamu hizmetlerindeki iyileşmeler eşlik etti. Fakat, bağımlı bir süreç söz konusu olduğu için bu durum ancak kapitalist dünya sistemi genişlemesini sürdürdüğü sürece mümkün olabilirdi. Ve 1974-1975 de kapitalist dünya sistemi yeniden 'yapısal krize' girdi. Bunun anlamı Türkiye gibi ülkelerde geçerli 'ulusal kalkınmacılığa' savaş açılmasıydı. Türkiye'nin bağımlı büyüme (sanayileşme) süreci 1970'lerin ikinci yarısında krize

girdi. 1977-80 aralığındaki bocalama ve arayışların ardından, 24 Ocak 1980 de IMF'ye teslim oldu. 'Ulusal kalkınmacı model' artık tüm kötülüklerin kaynağı sayılıp suçlanıyordu... Başka türlü ifade etmek istersek, 24 Ocak Kararları 'yeniden kompradorlaşma' tercihi yapmak, ekonominin yönetimini IMF'ye, dolayısıyla Washington'a emanet etmek anlamına geliyordu. Bir ülkenin IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü, vb. emperyalizmin hizmetindeki kurumların dikte ettirdiği ekonomik ve sosyal politikalara teslim olması, artık rejimin o ülke insanlarının değil, emperyalist sermayenin ve onun uzantısı olan yerli sermayenin tek yanlı çıkarılarının hizmetinde olması, 'kendi insanına ve onun sorunlarına yabancılaşması' demektir.

Türkiye'de 24 Ocak 1980'de alınan viraj, 12 Eylül askeri cuntasının devlet terör rejimi olmadan o kadar kolay dönülemezdi elbette... Aslında söz konusu olan, savaş sonrası yaklaşık 30 yıllık dönemin mütevazı kazanımlarına savaş ilân edilmesiydi. Türkiye 'yapısal uyum programının' uygulandığı bir tür labaratuvara dönüştürülmüştü ve diğerlerine bir 'başarı örneği' olarak sunuluyordu... 'Dışa dönük model' veya 'ihracat öncülüğünde büyüme modeli' denilen, tam bir yeniden kompradorlaşma modeliydi. Benzer durumdaki başka Üçüncü Dünya Ülkeleri için de olduğu gibi, dayatılan ekonomik modelle başlıca üç şey amaçlanıyordu: 1. Ülkenin tüm imkânlarını ihracat için seferber ederek borçların düzenli ödenmesini sağlamak. Aslında aynı şey tüm bağımlı az gelişmiş ülkelere önerildiğinde, bu ihracat ürünleri fiyatlarının çökmesiyle sonuçlanırdı ve öyle oldu. Nitekim Üçüncü Dünya Ülkeleri'nin ihracat ürün fiyatları 1980'li yıl-

Sermayenin tek yanlı çıkarını gerçekleştirmek dışında hiçbir başka kaygı taşımayan politikalarda ısrar etmek, ekonomik temelin zayıflaması, ekolojik bozulmanın derinleşmesi, işsizliğin artması, gelir dağılımı dengesizliğinin daha da bozulması, kamu hizmetlerinin budanması, sefaletin ve etik yozlaşmanın derinleşmesi demektir.

Sınırlı kazanımlar birer birer aşındırılırken ilgili kesimlerden ve toplumdan ciddi bir tepkinin gelmeyişi rahatsız edici olsa da, insanların böylesi kapsamlı bir saldırı karşısında uzun süre sessiz ve tepkisiz kalması mümkün değildir.

na kadar açmaktı. Bu amaçla sermayeyi kısıtlayan yasaklar ve mevzuat tasfiye edildi ve özelleştirmeler bir kurtarıcı olarak sunuldu. Bu, liberalleşme şarkılarının yüksek sesle söylendiği dönemdi; 3. Ülkeyi her türlü kalkıncı retorik ve pratikten uzaklaştırarak, yeniden kompradorlaştırmak... Yaklaşık çeyrek yüzyıl sonra bu amacın gerçekleştiğini söylemek artık mümkündür.

Sermayenin kendiliğinden hareketi bazı durumlarda 'büyüme' üretebilir ama hiçbir zaman 'kalkınma' üretemez. Eğer bir ülke ekonomisi neoliberal ütopyanın vaaz ettiği gibi, ülkenin ve toplumun kaderini piyasanın işleyişine bırakırsa, sonuç her zaman ve kaçınılmaz olarak hüsrandır. Kaldı ki, 'kendi kendine işleyen bir piyasa' da zaten gerçek hayatta mümkün değildir. Piyasanın işleyebilmesi için mutlaka düzenleme gereklidir. Aslında piyasaya müdahale etmeme söylemi doğru okunursa, ondan 'sermayenin tek yanlı çıkarına yapılan müdahaleler dışında müdahale yapılmamalıdır' anlamak gerekir. Bunun anlamı, devletin sadece sermayenin kârını, yağma ve talanını artıracak, güvence altına alacak müdahaller yapması, emekçi sınıflar, mütevazı toplum kesimleri lehine hiçbir sorumluluk almaması, devletin sadece emekçi sınıfları baskı altına alan bir tür 'gece bekçisi' işlevine koşulmasıdır. Ne pahasına ve ne surette olursa olsun ülkeye yabancı sermaye çekmek, ülkenin varını yoğunu 'özelleştirme' adı altında emperyalist sermayeye ve uzantılarına peşkeş çekmek, devlet

larda 1930'lardaki seviyenin bile altına inmişti. Bu durum, ikili kan kaybı anlamına geliyordu. Hem borç ödemeleri hem de karşılıksız değer transferi anlamına gelen ihracat çılgınlığı, karşılıksız kaynak transferi demektir ve sadece işsizliği, yoksulluğu derinleştirmekle kalmaz. Eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, kent alt-yapısı, konut, vb. için gerekli kaynakları kuruttu; 2. Dayatılan 'yapısal uyum programının' ikinci amacı ekonomiyi çokuluslu şirketlerin yağmasına sonu-

bütçesini, hazineyi ve kamu zenginliğini ve kaynaklarını yağmalamak, ihracat artışı performansıyla öğünmek, vb. bir başarı olarak sunuluyor. Piyasa ekonomisinin etkinliğinden asla şüphe etmeyen 'akademi taaifesi' ve sadece sermayenin hizmetinde değil, sermayenin kendisi haline gelmiş olan medyanın da katkılarıyla mevcut durum şimdilik bir başarı öyküsü olarak sunulabiliyor... Fakat, belirli bir eşikten sonra yalanı sürdürmek mümkün olmayacak.

Hangi durumda bir ülkenin ihracat artışının bir başarı, hangi durumda bir yıkım haline geldiği ayırımını yapmak önemlidir. 'İhracattan kalan değer' denilen bir kavram vardır ama bu burjuva iktisat kitaplarında yer almaz. Piyasanın büyümesine kendilerini kaptırmış iktisat profesörleri de ekseri bu kavramdan habersizdir. Bir ülke ihracat yoluyla yoksullaşabilir veya zenginleşebilir. Bu neyi nasıl, hangi koşullarda ithal ve ihraç ettiğinize bağlıdır. Bir ülke sahip olduğu en büyük zenginliği olan ormanlarını satarak çok yüksek ihracat geliri elde edebilir ve yüksek büyüme oranlarını yakalayabilir ama ülke ormansızlaşıp, çölleştiğinde ihracat başarısının anlamı anlaşılrsa da artık vakit çok geçtir...

Şimdilerde Türkiye'de olup-bitenler başka bakımlardan yukardaki duruma benziyor. İhracatın 80 milyarı aşması müthiş bir başarı olarak sunuluyor... Eğer bu 80 milyar Dolar'lık ihracat 130 milyar Dolar'lık ithalatla sağlanmışsa, bu ülkenin yoksullaştığı, dışarıya karşılıksız kaynak transfer ettiği, velhasıl kan kaybettiği anlamına gelir. Bir fikir vermek için; Türkiye'de son yılda ihracatın ithalatı karşılama oranı %60'tır.

Sermayenin tek yanlı çıkarını gerçekleştirme dışında hiçbir başka kaygı taşımayan politikalarda ısrar etmek, ekonomik temelin zayıflaması, ekolojik bozulmanın derinleşmesi, işsizliğin artması, gelir dağılımı dengesizliğinin daha da bozulması, kamu hizmetlerinin budanması, velhasıl sefaletin ve etik yozlaşmanın derinleşmesi demektir. Elbette bütün bunlar 'yüksek büyüme' oranlarına da eşlik edebilir. Zira, kapitalizm koşullarında zenginliğin artması zorunlu olarak yoksulluğun artmasına eşlik etmek durumundadır. Her ulusal ekonomi için iki seçenektir biri söz konusudur: 1. Dış ekonomik ilişkileri içerinin hizmetine sunmak veya; 2. 1980 sonrasında Türkiye'de yapıldığı gibi, ekonomiyi emperyalizmin ihtiyaçlarıyla uyumlandırmak... Birinci seçenek gerçek anlamda ulusal kalkıncı, i-

Eğer tüm kamu hizmetleri özelleştiriliyorsa, o zaman toplanan vergiler iki şey için kullanılıyor demektir: Komprador sermayenin yağmalaması ve devletin baskı aygıtının finansmanı... Böyle bir rejimin meşruluğundan söz etmek ise mümkün değildir.

kincisi de kompradorlaşma tercihi yapmak, her türlü ulusal kaygıya yabancılaşmak anlamına gelir. Şimdilerde Türkiye’de durum genel çerçevede böyledir. Sosyal muhalefetin yetersizliği, mevcut duruma tepki göstermesi gereken örgütlerin içiği, basiretsizliği, geçerli eğilimin ömrünü uzatıyor. Sınırlı kazanımlar birer birer aşındırılırken ilgili kesimlerden ve toplumdaki ciddi bir tepkinin gelmesi rahatsız edici olsa da insanların böylesi kapsamlı bir saldırı karşısında

da uzun süre sessiz ve tepkisiz kalması mümkün değildir. İnsanlar vergi veriyor ama neredeyse tüm kamu hizmetleri özelleştiriliyor. Bu durumun tartışılmıyor oluşu rahatsız edicidir. Aslında insanların böyle bir saldırı karşısında sessiz ve tepkisiz kalması, yurtaş bilinciyle ilgili bir zaafa da gönderme yapıyor... Eğer tüm kamu hizmetleri (eğitim, sağlık, kent ulaşımı, iletişim, sosyal güvenlik, vb.) özelleştiriliyorsa, o zaman toplanan vergiler iki şey için kullanılabilir: Komprador sermayenin yağmalaması ve devletin baskı aygıtının finansmanı... Böyle bir rejimin meşruluğundan söz edilebilir mi?

Türkiye’nin gerçekten sağlıklı, sürdürülebilir bir ulusal ekonomi inşa edebilmesinin koşulu, neoliberal ütopyaya dayalı ekonomik ve sosyal politikalarla süratle kopmasına, ülkeyi ve toplumu tam bir çıkmaza sürükleyen kompradorlaşma tuzağından kurtulmasına bağlı. Bu da ancak başını ABD’nin çektiği ‘kollektif emperyalizmin’ sadık uydusu olma tercihine son verildiğinde mümkün olabilir. Küreselleşme olarak sunulan, üstelik ‘olumlu, kaçınılmaz, alternatifsiz’ sayılan aslında kapsamlı bir emperyalist saldırıdan başka birşey değildir. Birincisi, insanın, dolayısıyla da siyasetin olduğu her yerde mutlaka alternatif de vardır; ikincisi, ‘büyük insanlığın’ veya ‘yeryüzünün lânetlileri’nin bu saldırı karşısında sessiz ve tepkisiz kalması mümkün değildir. Zira, saldırı/ karşı saldırı diya-

lektiği diye bir şey vardır, iyi ki de vardır. Eğer insanlığın kapitalist barbarlıktan kurtulmaya ihtiyacı varsa, bunun alternatifi sınırların, sınıfların, sömürü ve hiyerarşinin artık olmadığı, uzun vadede gerçekleşmesi olası sınıfsız toplum için mücadeleye devam etmektir.●

TTB-MSG Dergisi Yayın Kurulu’ndan Düzeltme

25. sayımızda “Ankara Büyükşehir Belediyesinde Görev Yapan İtfaiye Çalışanlarının İş Tutumları ve İş Doyumlarının Analizi” yazımızın yazarları eksik yazılmış olup yazarlarını yeniden yayımlıyoruz.

M.Gürleyen GÖK
İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Bilim Uzmanı, Türkiye İstatistik Kurumu
Dr. Remzi AYGÜN
Prof., Gazi Üniv. Tıp Fak. Halk Sağlığı AD

Aynı zamanda çalışma 2006 yılı Dr. Nejat Yazıcıoğlu İşçi Sağlığı ve Meslek Hastalıkları Bilim Ödülü’nü almıştır.

Yazının yazarlarından ve okuyucularımızdan özür diliyoruz.